



LUND UNIVERSITY

Normen som rekonstruktion av handlingen: En analys av Cancians mayaindianska normstudie.

Friis, Eva

Published in:

Aspekter av och perspektiv på normer. Rättssociologer reflekterar kring normer.

1999

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Friis, E. (1999). Normen som rekonstruktion av handlingen: En analys av Cancians mayaindianska normstudie. I H. Hydén (Red.), *Aspekter av och perspektiv på normer. Rättssociologer reflekterar kring normer*. (Vol. 1999:3, s. 37-53). Sociology of Law, Lund University.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Normen som rekonstruktion av handlingen: En analys av Cancians mayaindianska normstudie

Inledning

Ämnet för den följande framställningen är frågan hur vi kan skaffa oss kunskap om de regler eller normer som ligger bakom ett visst handlingsmönster. Frågan aktualiserades under våren 1998, då Håkan Hydén presenterade en normteoretisk modell för rättssociologerna vid Lunds universitet. Modellen är avsedd som ett analysredskap av normens strukturella, motivationella och kognitionella element. Analysen kan ta sin utgångspunkt i antingen normen eller i aktörens handling, då normen rekonstrueras ur handlingen (Hydén 1997, 1993). Den följande framställningen kommer att utveckla rekonstruktionstemat genom att diskutera några av de implikationer som modellen för med sig på det teoretiska och praktiska planet, samt illustrera dessa i form av en analys av Francesca Cancians (1975) mayaindianska normstudie från 1960-talet.

Den normteoretiska modellen

Hydéns normmodell är uppbyggd kring normens tre förutsättningar: 1. Aktörens motiv eller drivkrafter för sin handling manifesterar sig i de *värden* som skall tillgodoses genom handlandet. 2. *Kunskapen* om det som normen refererar till är av vikt för att realisera värdet. 3. De faktiska *möjligheter* som föreligger att realisera det önskade värdet.

Var och en av dessa tre komponenter betingas i sin tur av bakomliggande förutsättningar: 1. Värdena är knutna till det *motivationssystem* i vilken handlingens bevekelsegrund är förankrad, t ex moral, religion, politik eller ekonomi. 2. Kunskapskomponenten är styrd av *kognition*, det vill säga människans sätt att skapa mening i det hon percipierar, vilket i sin tur varierar med faktorer såsom t ex etnicitet, genus och utbildning. 3. Möjligheterna varierar med de *systemvillkor* som ställs upp av de socio-kulturella, ekonomiska, politiskt-administrativa, biotiska och fysiska systemen (Hydén 1998).

Enligt normteorin kan forskaren skaffa sig kunskap om dessa tre normkomponenters inbördes förhållande i ett särskilt fall genom att kombinera två teoretiska perspektiv:

Ur det aktörsinriktade handlingsperspektivet, då värde och kunskap är knutna till ett handlande subjekt. Frågeställningen gäller då vad det är som bestämmer handlandet.

Ur det struktur- och systeminriktade perspektivet, då möjligheterna är knutna till systemvillkor. Då gäller frågeställningen vad det är som bestämmer normen.

Syntesen mellan de två perspektiven sker när forskaren beaktar samspelet mellan värde, kunskap och möjligheter i det särskilda fallet, där långsiktiga systemförutsättningar kan fungera som "premissleverantörer" för individen och bidra till kortsiktiga motiv för handlandet (a.a.).

Normmodellens kognitionella element

Tanken bakom den normteoretiska modellen är att den, genom att integrera ett strukturinriktat perspektiv med ett aktörsinriktat, skall kunna fungera som ett omnipotent verktyg i normanalysen. Detta blir enligt Hydén möjligt när modellen splittas upp i två delar, där det strukturinriktade perspektivet fokuserar normkomponenten "möjligheter", medan det aktörsinriktade fokuserar komponenterna "värde" och "kunskap". Undertecknad vill föreslå att också dessa två komponenter differentieras i analysen genom att "värdet" reserveras för motivationellt betonade (utilitaristiska) handlingsperspektiv, medan kunskap reserveras för de kognitionellt betonade (konstruktivistiska) perspektiven. Denna modifiering är nödvändig för analysen av Cancians (1975) kognitionellt betonade normstudie.

Cancians metodologiska utgångspunkt formuleras i teorin om social identitet. Denna teori eller (kanske mer korrekt) forskningsansats är härledd ur den symboliska interaktionismens och den sociala konstruktivismens perspektiv såsom dessa formulerats av Emile Durkheim, G. H. Meads, samt

Alfred Schutz, och som den sedan vidareutvecklats av bland annat Peter Berger och Harold Garfinkel (a.a. s 136).

I centrum för denna ansats står begreppet social identitet, vilket är det samma som en kollektivt definierad personlighetstyp. Begreppet identitet definieras som en "roll" som innefattar en mängd handlingar, och som inkluderar antaganden om möjliga motiv och skäl som förklarar handlingarna hos just denna identitet. Normer definieras som regler som informerar individer och kollektiv om att när en person beter sig på ett visst sätt (eller ser ut på ett visst sätt) så hör han eller hon till en viss personlighetstyp. Med andra ord så är normer kollektiva föreställningar om vilka handlingar (och attribut) som förmår andra att validera en särskild identitet (a.a. s 137 f).

Teorin om social identitet antar vidare att individen anpassar sitt beteende efter normen för att validera en identitet, samt att aktörens handlingar kommer att vara konsistenta med hans normativa föreställningar under förutsättning att dessa definierar en för aktören viktig identitet (a.a. s 149).

Cancians normkoncept är sammansatt av tre slags komponenter: 1) Kollektiva antaganden om verklighetens natur (reality assumptions). Dessa antaganden konstituerar den sociala verkligheten genom att bestämma vilka identiteter, roller eller gemensamma institutioner som existerar, eller som kan komma att existera. 2) Medlemskapsnormer är delade föreställningar om vilka handlingar eller attribut som identifierar innehavare av särskilda roller eller medlemmar av sociala grupper eller kategorier. 3) Rankingnormer är föreställningar om vad som signifierar en viss rang eller position inom en social kategori. Dessa normer används i vardagslivet för att *värdera* olika handlingar eller individer efter någon standard, samt för att välja bland olika handlingsalternativ (a.a. s 2 f, och s 142 f).

De tre normkomponenterna påverkar individernas handlingar genom att begränsa området för meningsfullt handlande. Handlingar som är definierade som meningsfulla kommer att observeras och bli tagna på allvar, och resultera i en respons som är bestämd av den specifika mening som är förbunden med en handling. Omvänt så kommer meningslöst handlande att antingen ignoreras eller ej bli taget på allvar. Det kommer då att betecknas som t ex tokigt beteende och handlingen kommer att utlösa en respons som lämpar sig för allt tokigt beteende.

Det sagda implicerar att när kognitionen står i centrum för normanalysen så kommer denna komponent att överta systemvillkorens roll som "premissleverantörer" för de individuella handlingsmotiven. Undertecknad vill därför föreslå att Cancians normkoncept förklaras i termer av att 1) på det meta-teoretiska planet kommer villkoren att presentera sig i form av tankens och språkets kategorier. Detta betyder att tanken, om den skall bli "verklig", måste gå via språket och anpassa sig till dess ramar för att inte reduceras till

något som är så vagt och obestämt att det inte går att urskilja som ett ”innehåll” (Benveniste 1995).¹ När den objektiviserade tanken har 2) nått en tillräckligt hög konsolideringsgrad i den kollektiva föreställningsvärlden, så har den transformerats till sådana fenomen som Durkheim betecknar sociala fakta.² Om nu summan av alla sociala fakta i ett samhälle vid en viss tidpunkt kan sägas motsvara dess totala kunskapsmassa så betyder detta enligt Schutz 3) inte att alla dess delar är av samma intresse eller relevans för de individuella samhällsmedlemmarna:

It is our interest at hand that motivate all our thinking, projecting, acting and therewith establishes the problems to be solved by our thought and the goals to be attained by our actions. In other words, it is our interest that breaks assunder the unproblematic field of the preknown into various zones of various relevance with respect to such interest, each of them requiring a different degree of precision of knowledge (a.a. s 111-112).³

Dessa olika relevanszoner delar Schutz upp i inre relevans, respektive yttre eller påförd relevans, där den inre relevansen är härledd till den aktörens egna intressen, medan den yttre relevansen, som också kallas det sociala relevanssystemet, är härledd till situationer eller händelser som externt påtvingas aktören.

Det sagda implicerar att de kognitionella villkoren kan differentieras i en yttre – av det individuella handlandet oberoende – struktur som återspeglar sig i sociala fakta, och i en inre – av den individuella handlingen (intentionen) beroende – struktur som återspeglar sig i den individuellt tillskrivna relevansen hos olika sociala fakta:

Överindividuell nivå

Kollektiva antaganden om verkligheten i form av sociala fakta såsom t ex identiteter eller roller och hur dessa rollsystem är stratifierade. Med ett exempel som lånats från Cancian så måste samhällsmedlemmarna vara överens om att individer och grupper kan delas in i t ex en aristokrati och ett borgerskap, eller ”folket”, innan någon tillskrivas epitetet ”borgerskapets förrädare” eller ”folkets försvarare” (a.a. s 143).

Medlemsskapsnormerna är då klassificerande igenkänningskriterier på sociala fakta (kategori, rang, position etc), med vars hjälp vi kan särskilja ”borgerskapets förrädare” från ”folkets försvarare”.

Individuell nivå

Rankingnormerna är de värderande igenkänningskriterier (god + klassificerande igenkänningskriter, etc) på sociala fakta, t ex att en ”god folkets för-

svarare” är en sådan person som driver framgångsrika rättegångar mot ”folkets förrädare”.

Alla rankingnormer är emellertid inte av samma vikt för de individuella samhällsmedlemmarna, utan en del av dessa sammanfaller med individens inre relevanssystem, medan andra korresponderar med individens sociala (yttre) relevanssystem. Detta betyder att om det som Cancian betecknar rankingnormer är sammankopplade med en för aktören viktig identitet (det vill säga korresponderar med aktörens intressen) så kommer de att vara av inre relevans, medan de i andra fall kommer att vara av yttre relevans.

Det mayaindianska samhället

Cancian intresserar sig i sin studie i först hand för det som ovan betecknats som normens yttre förutsättningar, vilka rekonstrueras ur de individuella samhällsmedlemmarnas normativa utsagor. För detta ändamål har Cancian utvecklat en etnovetenskapligt inspirerad metod som hon betecknar *Frame Sorting Method for Describing Norms*, och som kommer att beskrivas lite längre fram. För att göra metodens resultat begripligt för den som är obekant med den mexikanska kulturen, så kommer avsnittet att inledas med en kort presentation av det studerade samhället.

Cancian inledde sin studie av normerna i det mayaindianska samhället Zinacantan (beläget i den mexikanska delstaten Chiapas) i mitten på 1960-talet. Vid denna tidpunkt befinner sig Zinacantan i brytpunkten mellan traditionell och modern samhällsorganisation. Moderniseringsprocessen är på gång (bland annat i form av nationella reformprogram för bättre infrastruktur, rationella jordbruksmetoder, och skolreformer för ökad utbildningsnivå) men dess effekter har ännu inte slagit igenom.

Vid denna tidpunkt är Zinacantan fortfarande ett relativt homogent samhälle, det vill säga ett samhälle där alla medlemmar deltar i ungefär samma sorts sociala aktiviteter. Befolkningen lever ett traditionellt mayaindianskt liv, klär sig i traditionella dräkter och talar det mayaindianska ursprungsspråket. En mycket liten del av Zinacantans befolkning utgörs av de spansktalande ladinos (mexikaner av icke-indiansk härkomst), som klär sig i västerländska kläder.

Detta samhälle är organiserat kring institutionerna religion, politik, ekonomi och släktskap på följande sätt:

Det religiösa systemet i det katolska Zinacantan är utformat som ett ämbetsmannasystem, där varje ämbete tillägnas ett helgon som ämbetsinnehavaren skall tjäna, och där varje ämbete årligen byter innehavare. Under ämbetsåret betalar innehavaren för mat, bostad, och de kostnader som är förenade med

de ritualer han skall utföra. Ämbetena är hierarkiskt ordnade i fyra grupper med de billigaste tjänsterna i botten och de dyraste i toppen. En zinacanteco börjar på den lägsta nivån, ”vilar” därefter några år innan han tar en ny tjänst på nästa nivå, o s v. Denna institution utgör basen i ett stratifikationssystem genom att, som Cancian uttrycker det, konvertera det individuella välståndet till samhällelig prestige; ämbetsmannen utför och finansierar ritualer som gagnar hela samhället, och får i gengäld motta offentlig uppskattning och prestige (a.a. s 31).

Det politiska systemet består av en uppsättning roller och procedurer för politiska beslut och konflikthantering. Mindre, privata konflikter löses i allmänhet av en äldre och respekterad man, t ex en man som har innehaft flera prestigefyllda religiösa ämbeten. Större konflikter, samt sådana konflikter som angår stora delar av samhället förs i allmänhet inför Zinacantans domstols, för att där avgöras av presidenten och andra politiskt tillsatta tjänstemän. Dessa politiker fattar tillsammans med byledarna och andra prominenta personer också beslut i frågor som är av vikt för det zinacantanska samhället. Vissa samhällsfrågor, t ex jordbruk, administreras av kommittéer med politiska funktioner.

Dessa politiskt-administrativa och rättsliga organisationer får zinacantecos sköta själva, så länge de inte interfererar med frågor av nationellt intresse. Sådana frågor övervakas av nationella myndigheter, vilka representeras av spansktalande ladinos. Detta betyder att de zinacantecos som skall förhandla med ladinos om zinacantanska intressen är tvungna att behärska det spanska språket. De bör också kunna tala väl, samt vara införstådda med hur det byråkratiska systemet fungerar. Läs- och skrivkunnighet i det spanska språket är en ytterligare fördel (a.a. s 32).

Det ekonomiska systemet är uppbyggt kring majsodling, som förser hushållet med basföda och kontanter. Zinacantecos odlar majs på höglandet på marker som ägs av deras familjer, eller i låglandet på marker som de arrenderar av ladinos. Jordbruket på låglandet organiseras vanligtvis i grupper av släktingar under ledning av en man som kan tala spanska. Gruppledaren är också duktig på att spåra upp god jordbruksmark och förhandla med jordägarna.

De zinacantanska arbetarna är, säger Cancian, ”hard-working and punctual” (även de välbärgade männen tar del av arbetet), och de bemöter lathet med strängt ogillande. Det är mannens uppgift att försörja sin familj, och om familjemedlemmarna inte får tillräckligt med mat så anses det vara husfaderns fel. Om inkomsterna är mer än tillräckliga för familjens försörjning så förväntas mannen spendera överskottet på religiösa ämbeten och samhällsnyttiga ritualer. Han förväntas också låna ut pengar (utan ränta) till de som behöver pengarna till ämbeten och ritualer (a.a. s 29 f).

Släktskapssystemet baserar sig på blodsband, samt äktenskap och andra rituella släktskapsband. Systemet är uppbyggd kring kärnfamiljer och enfamiljshushåll. Husfadern ansvarar för att familjen får mat och kontanter, medan husmodern ansvarar för barnens omvårdnad och hushållets skötsel (a.a. s 33 f).

Studiens etnovetenskapliga metod

Cancian definierar rankingnormerna ”som delade föreställningar om vilka handlingar och attribut som genererar respekt och gillande (respektive missaktning och ogillande) från aktören själv och andra” (a.a. s 6, m.ö.). Definitionen bildar utgångspunkten för Cancians metod, vilken har inspirerats av det etnovetenskapliga sättet att beskriva kollektiva föreställningars innehåll. Proceduren bygger vanligtvis på följande steg: 1) definition av det kognitiva området, 2) beskrivning av de objekt, händelser eller ord som inkluderas i det kognitiva området, 3) bestämning av vilka objekt som hör till en kategori, respektive vilka som diskrimineras, samt 4) formulering av reglerna för kategorisering, respektive uteslutning av objekten. Grundläggande för den etnovetenskapliga metoden är att den försöker (så långt möjligt) undertrycka en *etic* meningsförståelse (från *phonetics*, det vill säga förvetenskapligad meningsförståelse som är tillämplig på alla kulturer), till förmån för en *emic* meningsförståelse (från *phoneme*, det vill säga den specifika kulturens egen meningsförståelse). Det är via den studerade kulturens språk som den etnovetenskapliga forskaren försöker skaffa sig kunskap grundad i en *emic* förståelse (a.a. s 22). Detta omsätts i Cancians studie på följande sätt:

The Frame Sorting Method for Describing Norms bygger på att inhemska informanter producerar normativa utsagor via en kombination av meningskompletterande och meningssorterande teknik.⁴ Den meningskompletterande delen refererar till studiens första fas, då kognitionens normativa sfär definieras, medan den meningssorterande delen refererar till en andra fas då det normativa innehållet kategoriseras.

*Undersökningsfas I*⁵

Först konstruerades undersökningsverktyget med utgångspunkt i Cancians normdefinition. Under assistans av två zinacantecos valde Cancian ut åtta begreppsramar som ofta förekommer i de zinacantanska konversationerna, och som brukar åtföljas av normativa utsagor. Begreppsramarna konstruerades på basis av forskningsresultat som visat på förekomsten av en tvärkulturell teknik för meningsskapande. Den mest kraftfulla mekanismen i denna teknik är den evaluativa, vilken manifesterar sig i värdeomdömen enligt ska-

lan god – dålig, respektive positiv – negativ.⁶ Detta betyder att meningen i ett ord eller begrepp tolkas mot bakgrund av en logiskt differentierad motsatsstruktur,⁷ vilket också Cancian tog fasta på då hon konstruerade sina begreppsramar med utgångspunkt i värdeparet god – dålig.⁸

Därefter testades begreppsramarna genom att fyra zinacantecos producerade 25 responser på varje begreppsram. Detta förstest identifierade de fyra bäst lämpade begreppsramarna, det vill säga de begreppsramar som oftast åtföljdes av utsagor med ett normativt innehåll. Resultatet blev fyra (indianspråkliga) oavslutade satser: ”John är god därför . . .”, ”dålig därför . . .”, ”respekterad därför . . .”, samt ”inte respekterad därför . . .”.

I nästa steg användes begreppsramarna för att generera normativa utsagor i form av kompletteringar, vilka utfördes av tre informanter. För att i görligaste mån eliminera slumpfaktorn och säkra att normurvalet representerade olika områden i den zinacantanska samhället fick informanterna gå igenom ett indianspråkligt lexikon med 16 000 ord som hjälp vid meningskompletteringarna. Resultatet blev 14 000 normativa utsagor som beskriver värderande handlingar eller attribut.

Därefter sorterades utsagorna in i 21 *ad hoc* kategorier såsom t ex aggressivitet, dryckenskap och jordbruk. Därigenom kunde Cancian urskilja vilka fraser som var identiska, och på så sätt bortsortera 1 700 redundanta utsagor. En sådan procedur bygger på överensstämmelsen mellan informanternas utsagor om vad som är gott eller dåligt beteende (ett och samma normativa uttalande får inte användas för att beskriva både en god och dålig handling). Överensstämmelsen gäller också informanternas klassificering av utsagorna i de olika normkategorierna. Den frekvens som respektive utsaga klassificerats i respektive normkategori indikerar också en rangordning mellan kategorierna (a.a. Appendix 1). I detta sammanhang bortsorterades också normer som verkade återspegla ett idiosynkratiskt intresse hos den särskilda informanten. Resultatet av utgallringen blev 775 utsagor.

Undersökningsfas II

Denna fas inleddes med att två informanter valde ut 100 representativa normer (från de 775) på basis av de normativa utsagornas likhet, varvid informanterna instruerades om att använda vilka likhetskriterier de ville. Efteråt förklarade de för Cancian vilka kriterier de hade använt. Den ena informanten hade sorterat på basis av likhet i beteende. Den andra informanten hade sorterat på basis av hur utsagorna kunde kopplas samman till olika berättelser. Cancian kom att använda enbart den försnämnda informantens sorteringsresultat som underlag för den fortsatta undersökningen.

I nästa steg fick 35 informanter sortera de 100 normativa utsagorna på basis av deras likhet. Cancian gav dem inte någon information om vilka lik-

hetskriterier de skulle använda. Efter avslutat arbete intervjuades varje man om de kriterier som han hade använt för att sortera normerna. Fem sorteringsresultat visade sig av olika anledningar inte vara systematiskt gjorda, och gallrades därför bort.

Därefter konstruerades normklusterna på basis av de normativa utsagornas inbördes relation. Denna bestämdes av graden av överensstämmelse mellan de 30 sorteringsresultaten. Slutprodukten⁹ blev en modell över normerna i Zinacantan som identifierar nio normkluster, vilka representerar de kognitiva kategorier som kommer till uttryck i sådana värderande utsagor som zinacantecos använder för att bedöma varandra.

Normer och social struktur

Cancians klusterdiagram innehåller två typer av normativa utsagor; normer som beskriver goda, respektive dåliga handlingar eller attribut. Dessa två huvudkategorier är i sin tur uppdelade i nio normkluster på basis av normernas inbördes likhet. I Cancians tolkning detta kriterium betyder det att de goda normerna refererar till Zinacantans huvudinstitutioner, medan de dåliga normerna refererar till icke-institutionaliserat beteende eller personliga attribut. Klusterdiagrammet identifierar vidare den hierarkiska ordningen eller vikten mellan dels klusterna, dels mellan normerna i respektive kluster.¹⁰ Rangordningen baserar sig på graden av konsensus mellan de enskilda sorterrarna om vilka normer som är av större eller mindre vikt för bedömningen av respektabiliteten hos en handling eller ett attribut.¹¹

Tre kluster med goda normer är i diagrammet tydligt avgränsade mot varandra: religion, politik och ekonomi. Det fjärde klustret med släktskapsnormer är förbundna med de ekonomiska normerna. De fem klusterna med dåliga normer är förbundna med varandra enligt mönstret: inkompetent – lat – våldsam – opålitlig, respektive lat – ogudaktig.

De högst rankade normerna – högst respekterade beteenden/attribut (a.a. s 71 jämfört med s 55 – 57) – inom de fyra huvudkategorierna är:

Religion	Respektera gud. Rituell rådgivare. Tar religiösa ämbeten.
Politik	Klarar upp konflikter. Talar spanska. Får folk ut ur fängelset.

Ekonomi	Odlar bönor. ¹² Är jordbruksledare. Odlar majs.
Släktskap	Är godhjärtad. Gör tjänster. Ger presenter till sin svärmor.

De dåliga klusterna och deras högst rankade normer – de beteenden/attribut som genererar störst ringaktning – är:

Opålitlighet	Byter sida i dispyter. Informerar för mycket om människors fel.
Våldsamhet	Mördar. Separerar från sin fru. Slås när han har druckit.
Lathet	Låter sina barn gå hungriga. Hjälper inte till med arbetet. Är lat.
Ogudaktighet	Hjälper inte de religiösa ämbetsinnehavarna. Tar inte religiösa ämbeten.
Inkompetens	Kan inte tala med byråkrater. Är döv.

Varje kluster består av normer som delar en gemensam meningsdimension (den dimension som låg till grund för kategoriseringen under sorteringsarbetet). Cancians tolkning av dessa meningsdimensioner¹³ kan sammanfattas enligt följande:

Religion	Refererar till deltagande i det religiösa systemet. Den centrala normen kommer till uttryck i satsen "he knows how to behave in relation to God" (a.a. s 63 – 64).
Politik	Refererar till effektivt ledarskap inom den politiska sfären och till goda domaregenskaper inom den juridiska sfären.
Ekonomi	Refererar dels till skicklighet och framgångsrikedom i majs- och bönodlingen, dels till välstånd och generositet.
Släktskap	Refererar till släktskapsrelationer; hjälpsamhet, vänlighet och generositet.
Opålitlighet	Refererar till verbala aggressioner, samt till handlingar som skapar konflikter genom intrigerande och bedrägligt beteende.
Våldsamhet	Refererar till avvikande handlingar såsom fysiskt våld och våldsamerheter, samt förlusten av självkontroll (vilka associeras till onykterhet).

Lathet	Är den negativa spegelbilden av det ekonomiska klustret. Refererar till orsaker till, respektive konsekvenser av ekonomiska misslyckanden i termer av lättja och fattigdom. ¹⁴
Ogudaktighet	Är den negativa spegelbilden av det religiösa klustret. Refererar till ovillighet eller oförmåga att utföra religiösa plikter.
Inkompetens	Refererar till olika former av oförmåga eller handikapp, vilka ej har anti-sociala implikationer.

Sammanfattningsvis om de nio klusterna: De handlingar och attribut som definierar en respekterad man i Zinacantan är tydligt organiserade i de fyra kluster som definierar goda normer. Bland dessa är det områdena för de religiösa och politiska normerna som är tydligast avgränsade, vilket återspeglar en relativt hög grad av konsensus mellan normsorterarna.¹⁵ När det gäller de dåliga normerna så tolkar Cancian dessa i termer av dels konflikter och splittring som orsakas av våldsamt och bedrägligt beteende. Dels tolkas de i termer av inkompetens, det vill säga oförmåga till ekonomiskt framgångsrikt handlande eller till deltagande i det religiösa ämbetsmannasystemet, respektive fysisk och mental inkompetens.

Studiens systemteoretiska förklaringsmodell

Kommen så här långt i analysen ställer Cancian frågan om dels varför Zinacantan har just denna uppsättning normer, dels vilka egenskaper i den sociala organisationen som kan förklara det normativa systemets struktur och innehåll? Hennes förklaring startar med fyra antaganden om relationen mellan normer och social struktur. 1) Meningsinnehållet i att vara god korresponderar till framgångsrikt deltagande i samhällets huvudinstitutioner. 2) Den relativa vikten av de goda handlingarna (i termer av den respekt och status som de genererar) beror på den omfattning som handlingarna är inkorporerade med organiserade sociala gruppers handlingar. 3) Meningsinnehållet i att vara dålig korresponderar med icke-framgångsrikt deltagande i samhällets huvudinstitutioner, samt med deltagande i avvikande roller och med oförmåga att uppfylla de mest fundamentala villkoren för att vara en vuxen man i Zinacantan. 4) Det sista antagandet gäller det normativa systemets struktur och säger att normklusterna kommer att vara tydligt avgränsade sinsemellan under förutsättning att de refererar till aktiviteter hos institutionaliserade grupper eller roller (a.a. s 73 f).

Den zinacanteska normmodellen indikerar att de fyra olika goda handlingsområdena korresponderar med de mest betydelsefulla sociala organisationer som är differentierade i samhället (de två första antaganden enligt

ovan). Dessa huvudinstitutioner kännetecknas dels av den samhällsnytta som individerna tillskriver dem, dels av att deras olika aktiviteter utförs rutinmässigt i enlighet med för individerna gemensamma förväntningar. Detta framgår med största tydlighet inom området för religiöst och politiskt handlande, vilka fokuserar sådana aktiviteter som involverar alla samhällsmedlemmar och som alla anses vara skyldiga att delta i. I Cancians analys betyder att det religiösa systemet förser det zinacantanska samhället med "rituellt skydd", och byter "individuellt välstånd mot samhällelig prestige" (a.a. s 74), respektive att det politiska systemet bilägger konflikter och organiserar de samhälleliga projekten.

Det ekonomiska systemet refererar till institutionaliserat handlande hos de vuxna männen i Zinacantan: de skall förse familjen med mat och pengar. Den viktigaste ekonomiska aktiviteten är majsodlingen, som organiseras kollektivt genom att män från olika hushåll gemensamt arrenderar mark på låglandet. Släktskapssystemet är den huvudinstitution som är svagast definierat i normklustret och det är, menar Cancian, signifikant att de normativa utsagorna inom detta kluster refererar till de mer offentliga aspekterna på släktskapsrelationerna (a.a. s 75).

Cancian pekar i sin analys på det förhållandet att de fyra goda normklusterna inte bara korresponderar med Zinacantans huvudinstitutioner, utan också med de konventionella kategorier som samhällsforskarna brukar använda för att beskriva institutioner som finns i alla samhällen. Cancian refererar särskilt till Talcott Parsons teori, vars strukturella komponenter korresponderar med de fyra goda normklusterna: Ekonomin sörjer för den materiella produktionen, politiken eller förvaltningen har en måluppfyllande funktion, släktskapsinstitutionerna sörjer för socialiseringsprocessen, och religionen (som hör till komponenten samhälleliga och kulturella organisationer) har en värdeintegrerande funktion (a.a. s 76).

Eftersom differentieringsprocessen tycks var densamma i alla samhällen så är det rimligt, menar Cancian, att antaga att alla samhällen som befinner sig i samma utvecklingsfas som Zinacantan också har samma typ av goda normkluster. Den relativa vikten av dessa kluster för att bedöma prestige i ett särskilt samhälle kommer därför att bero på den omfattning som dessa har kommit att formellt organiseras på en samhällsvid basis (det fjärde antagandet enligt ovan).

Bland klusterna med dåliga normer refererar två till icke-framgångsrikt deltagande i huvudinstitutionerna religion och ekonomi, medan de andra tre refererar till delvis institutionaliserade, avvikande roller, samt till sådana medlemsskapsnormer som definierar fundamentala aktivitetskategorier inom det sociala livet (det tredje antagandet enligt ovan).

Dessa kluster beskriver två typer av aktiviteter: 1) Icke-framgångsrikt deltagande i samhällets huvudinstitutioner. Undersökningens data indikerar att icke-framgångsrikedom kommer att definiera negativa identiteter endast om huvudinstitutionerna är integrerade med samhällets stratifikationssystem, såsom är fallet med det religiösa och ekonomiska handlingssystemet. 2) Aktiviteter som ej har organiserats till sociala institutioner och som därför har betecknats som personliga attribut, såsom våldsamt, opålitligt och inkompetent.

Cancian diskuterar några olika sätt att tolka relationen mellan de dåliga kluster som inte refererar till huvudinstitutionerna och den sociala organisationen. Så kan till exempel attribut såsom våldsamt och opålitlighet tolkas i termer av delvis institutionaliserade avvikande roller. Den sociala organisationen i Zinacantan innefattar inte välutvecklade avvikande rollsystem utan de negativa attributen ger snarare uttryck för stereotyper som definierar de vanligaste konfliktorsakerna i Zinacantan.

När det gäller kategorin dåliga normer som helhet så kan en tolkning basera sig på distinktionen mellan ranking- och medlemskapsnormer. De goda normerna är rankingnormer som beskriver hur man på olika sätt kan delta i huvudinstitutionerna för att erhålla respekt och gillande från andra. De dåliga normerna beskriver inte bara olika sätt att misslyckas inom huvudorganisationerna eller att delta i avvikande roller, utan de inkluderar också medlemskapsnormer. Enligt Cancians definition är dessa delade föreställningar om vilket beteende som krävs av en samhällsmedlem med gott rykte. De innefattar handlingar som att ge sina barn mat och att inte mörda. Konformiteten med dessa normer genererar inte respekt och gillande från de andra samhällsmedlemmarna, utan det är genom att avvika från dessa normer som den enskilde blir stigmatiserad.

Sammanfattningsvis om skillnaden mellan de goda och dåliga normernas strukturer så verkar denna främst kunna förklaras i termer av organiserat socialt handlande. Det relativt odifferentierade Zinacantan saknar institutionaliserade avvikande roller och subkulturer. I mer differentierade samhällen där sådant beteende har institutionaliserats så bör man, menar Cancian, kunna förvänta sig att de dåliga normernas struktur reflekterar dessa institutioner. En socialt definierad "utanförgrupp" skulle förmodligen generera en högre grad av konsensus om dåliga normer, och därmed upphäva en av skillnaderna mellan de goda och dåliga normernas strukturer (a.a. s 80).

Sammanfattande diskussion

Med utgångspunkt i den rättssociologiska frågan om hur vi kan skaffa oss kunskap om de normer som ligger bakom ett visst handlingsmönster, har framställningen illustrerat ett tillvägagångssätt som innebär att normen rekonstrueras ur aktörens handlingar. Detta har skett i form av en analys av Cancians studie av normerna i det mayaindianska samhället Zinacantan på 1960-talet.

Analysen har tagit sin utgångspunkt i det förhållande att Cancians metodologiska referenspunkt ligger i teorin om social identitet, vilket har tolkats som att hennes metod bärs upp av fenomenologiska tankegångar, respektive av den sociala konstruktivismens kunskapsparadigm.¹⁶ Detta paradigm implicerar en handlingsteori som intresserar sig för hur kunskap och mening skapas, reproduceras och förändras i interaktionen mellan handlande subjekt, respektive en vetenskapsteoretisk ansats som intresserar sig för handlingens intentionalitet.¹⁷

Cancians studie, betraktad ur detta perspektiv, tydliggjorde att analysens utgångspunkt borde ligga i normmodellens kognitionella element, medan det motivationella elementet borde reserveras för en kausalt inriktad handlingsteori. Denna insikt genererade en diskussion om den normteoretiska modellens kognitionella aspekter, där det hävdades att den kognitiva komponenten – studerad isolerat från normens värde- och möjlighetskomponenter – tar över systemets funktion som premissleverantör för den enskilde aktörens handlande. Ytterst framträder de kognitiva premisserna i form av tänkandets grundkategorier, i Cancians studie betecknad kollektiva föreställningar om verkligheten. Tänkandets grundkategorier materialiseras i olika sociala fakta eller med Cancians beteckning, medlemskapsskapsnormer. Dessa två nivåer i normens kognitionella fält bildar tillsammans normens överindividuella dimension, som verkar genom att avgränsa området för meningsfullt handlande.

När det gäller de kognitionella villkorens individuella dimension så diskuterades dessa inledningsvis i termer av inre och yttre villkor. De olika delarna i samhällets samlade kunskapsmassa varierar i vikt för den enskilde aktören. Detta förhållande förklarades i termer av inre och yttre (sociala) relevanssystem, där den inre relevansen relaterar sig till den enskilde aktörens intressen (ett område som den enskilda aktören kan påverka), medan den yttre relaterar sig till sådana förhållanden som är externt påförda individen (ett område som den enskilda aktören inte kan påverka). Dessa två typer av villkor motsvaras i Cancians studie av rankingnormerna, det vill säga de värderande igenkänningskriterier som samhällsmedlemmarna använder för att förstå och kategorisera egna och andras handlingar.

I Cancians operationella definition är rankingnormerna avgränsade till sådana handlingar som är förbundna med offentligen definierade viktiga roller eller identiteter (med hög status). Enligt detta identitetskoncept påverkar normen handlingen genom aktörens föreställningar om vad en referensgrupp anser vara ett beteende som återspeglar hög status inom en viss rollkategori. Föreställningen om en referensgrupps värderingar – det som Cancian avsåg att mäta – kan därför sägas motsvara den kognitiva komponentens yttre villkor. Dessa yttre villkor studerade Cancian med hjälp av normativa utsagor, där hon försökte kontrollera den kognitiva komponentens inre villkor (det vill säga informantens inre relevanssystem) via de kriterier som informanterna hade baserat sorteringsarbetet på.

Resultatet av Cancians metod består av nio kluster med normer som återspeglar föreställningar om hög- och lågrankat beteende inom olika handlingsområden i det zinakantanska samhället. Metoden är i sin grund kvalitativ; den genererar ett resultat som bygger på en intersubjektiv förståelse mellan forskaren och den studerade kulturens representanter om normerna och deras innehåll. Resultatets validitet kan sägas bekräftas av sekundärtesterna, genom att samhällsmedlemmarna i allmänhet instämde i studiens slutsatser. Det bör dock påpekas att det också finns problem och tveksamheter i Cancians studie, och framställningen skall avslutas med en kort diskussion om två av dessa tveksamheter.

Cancian har redovisat att hon har avgränsat informanturvalet till läskunniga män av undersökningstekniska skäl. Frågan är då hur pass representativt resultatet är för samhället som en totalitet? Man kan inte utesluta att den kvinnliga förståelsen av normerna och deras innehåll skiljer sig från männens, och att en studie med enbart kvinnor som informanter, eller en studie vars informanturval fördelar sig på båda könen hade resulterat i en annan bild av normerna. Ett annat problem är att undersökningen i sina olika etapper utgick från värderingar hos ett stundtals mycket litet antal informanter, vars subjektiva förståelse (personliga intressen) kan ha påverkat normurvalet. Cancian säger t ex om de tre informanter som deltog i en av den första undersökningsfasens etapper att:

The three men were [also] quite similar in the number of statements they produced about different aspects of Zinacanteco life. A classification of the statements into twenty-one *ad hoc* categories showed that all three produced a very large number of normative statements concerning the system of religious offices, politics, and law (- - -). However, the classification also revealed some striking differences. One of the informants, Chep, produced a very large number of norms concerning personal appearance, which fits in with the fact that he is the most careful dresser of the three. Romín was more concerned with kinship than were the other two, which may be related to his history of living alone with his mother for much of his life, without a father and siblings. Shun, the oldest and least literate of the three, produced the largest proportion of norms, concerning aggression and violence. He is a controversial political leader in

Zinacantan, and, according to gossip, he and the leader for the opposing faction have been involved in some lurid political murders (a.a. s 45).

Det ovan sagda väcker frågan om det i själva verket är de inre relevanssystemen (normens inre villkor) hos tre av de olika personlighetstyper, eller identiteter som kan förekomma bland zinacantanska män som klusterdiagrammet återspeglar, och om inte informanturvalet (som byggde på läskunnighet) borde ha anpassats efter mer situationsbetonade personlighetskriterier som citatet ovan låter antyda?

Noter

- 1 Se också t ex Rortys (1989) diskussion om metaforernas betydelse i den meningsskapande processen; att identifiera det okända i termer av det redan kända.
- 2 Tänkandets grundkategorier såsom rum, tid och antal objektiviserar genom de individuella internaliseringsprocesserna, och återspeglar sig i sociala institutioner. Så motsvaras t ex tidens uppdelning i månader och år av återkommande sociala aktiviteter, vilka kommer till uttryck i bland annat riter och fester, och reglerar i sin tur detta kollektiva liv (Rigné 1989).
- 3 Med kunskapens precision menar Schutz t ex: "the know-how – the technique and the skill – and also the precise understanding of why, when, and where to use them" (a.a. s 112). Det är således den vikt eller relevans som den enskilde aktören lägger vid specifika situationer och vid sina egna handlingar och planer som således avgör graden av kunskapernas precision.
- 4 Metoden förutsätter läs- och skrivkunnighet, och eftersom nästan alla kvinnor i Zinacantan var illitterata vid tidpunkten för studiens genomförande använde Cancian enbart manliga informanter.
- 5 Uppgifterna i det här avsnittet refererar, när inget annat sägs, till kapitel 4 i Cancians framställning.
- 6 Se Cancians referenser till olika tvärkulturella studier av meningsskapande processer, s 61. Den värderande dimensionen i allt meningsskapande arbete implicerar att få ord eller utsagor är värdeneutrala; tvärtom så tycks den för begripligheten avgörande punkten ligga i informationen om det positiva eller negativa hos det begrepp som ordet eller utsagan refererar till (a.a. s 61).
- 7 Inom semiotiken (se Fiol 1991) talar man om ett positivt dominerande värde som kontrasteras mot sitt negativa dominerande värde, t ex kärlek (positivt värde) och hat (negativt värde). Till denna meningsstruktur hör implikationer såsom t ex att kärlek implicerar icke-hat, och konträrer såsom t ex kärlek och icke-kärlek (i sin tur en implikation av hat).
- 8 Mönstret upprepades i fas nummer två, då Cancian noterade att alla hennes informanter började sitt sorteringsarbete med att lägga normerna i en "god" och en "dålig" hög (a.a. s 60).
- 9 Slutresultatet testades i en andra undersökning. Först upprepades sorteringsproceduren med en ny uppsättning, av Cancian valda, normer. Därefter intervjuades tjugo män med avsikt att testa frågan huruvida normgrupperna definierar generella kategorier som zinacantecos använder för att uppfatta och värdera varandra. Sista testet bestod av en survey bland samtliga vuxna män som var bosatta i två av Zinacantans byar, vilken designades med avsikt att testa undersökningsresultatets generaliserbarhet (a.a. s 82 f). Det sammanlagda resultatet av dessa sinsemellan oberoende undersökningar indikerar enligt Cancian att hennes metod har producerat en valid modell över normerna.

Ett kriterium för att bedöma validiteten hos det resultat som genererats av Cancians metod (vilken numera kallas för "grounded theory" efter den empiriskt grundade teori-bildningens tillvägagångssätt som Glaser & Strauss har utvecklat), det vill säga validiteten hos en rekonstruktion av mentala konstruktioner, gäller frågan huruvida forskaren kan visa att dessa rekonstruktioner är trovärdiga för dem som är konstruktionernas ursprungliga upphovsmän (Merriam 1994). Bedömd ur detta perspektiv finns inte särskilt mycket att invända mot Cancians studie; hon återkopplar systematiskt resultaten till ursprungskällornas konstruktioner.

- 10 De nio klusterna och deras normer rangordnades i en senare undersökning (den survey som nämns i föregående fotnot).
- 11 Uppgifterna i detta avsnitt refererar, när inget annat sägs, till kapitel 5 i Cancians framställning.
- 12 Riskfyllt företag som om det lyckas ger hög profit.
- 13 Som grundar sig på samtliga normer inom respektive kluster, vilket betyder i genomsnitt 9 – 10 normer per kluster.
- 14 Enligt Cancian indikerar klustret en kalvinistisk världsbild, där fattigdom associeras med lättja (a.a. s 67).
- 15 Med ett specifikt undantag för den normativa utsagan "he wants to become a ladino". Denna oenighet mellan sorterarna beror enligt Cancian på skillnaden mellan sorterarnas ålder. Under den andra undersökningsfasen då (i slutändan) 30 informanter deltog placerade 11 personer denna utsaga bland de dåliga normerna, medan 19 personer placerade utsagan bland de goda normerna. Bland dessa var 13 män yngre än 31 år, medan 9 av de män som grupperat utsagan bland de dåliga normerna var äldre än 31 år. Detta undantag kan i Cancians analys betyda att de i övrigt homogena normativa föreställningarna kan splittas upp i två fraktioner av referensgrupper; yngre män som är för en assimilering med den västerländskt orienterade, mexikanska kulturen, och äldre män som är emot detta. Undantaget kan, å andra sidan, även betyda att skillnaden mellan åldersgrupperna är ett resultat av livscykeln och inte skall förstås i termer av en historiskt betingad förändring (a.a. s 60, samt fotnot 2) på s 61).
- 16 Paradigmet positionerar sig i förhållande till den naturvetenskapliga kunskapsideologin, enligt vilken forskningens syfte är att beskriva den objektiva verkligheten (mimesis). I motsats till detta utgår den sociala konstruktivismen från antagandet att kunskapen till sin natur är föränderlig, vilket beror på att den formas i samspelet mellan människor. Vetenskapen om "verkligheten" är enligt detta synsätt såväl en social konstruktion som en verklighetskonstruerande faktor.
- 17 Man talar om en handlingens intention, säger Israel (1990), "när en aktör strävar efter något eller menar något med sin handling" (a.a. s 55). Ett beteende får sin intentionella karaktär av att det betraktas (av den handlande själv eller av en utanförstående observatör) i ett vidare perspektiv, det vill säga sätts in i en kontext av målsättningar och kognitioner:

Vi behöver inte förklara vilka faktorer som "är orsak till" att vi utför handlingar. Istället kan vi koncentrera oss på de skäl en aktör ger för sina handlingar och där intentioner och målsättningar har en logisk, men inte nödvändigtvis en psykologisk, relation till handlingen. I stället för att fråga "vilka orsaker får oss att handla?" kan vi fråga "vilka målsättningar har våra handlingar, vad vill vi uppnå och vad vill vi undgå?" Generellt kan man säga att våra intressen riktas mot den kontext i vilken en handling sker, framförallt den sociala kontexten (a.a. s 56).

Referenser

Benveniste Emile, (1995), Tänkandets kategorier och språkets. I: *Människan i språket*. Red., John Swedenmark. Stockholm, ss. 75-88.

- Cancian Francesca M., (1975), *What are Norms? A Study of Beliefs and Action in a Maya Community*. London.
- Fiol Mariene C., (1991), Seeing the Empty Spaces: Towards a More Complex Understanding of the Meaning of Power in Organizations, *Organization Studies*. 12/4 (1991), pp. 547-566.
- Hydén Håkan, (1993), *Rätten i förvandling – en strukturell teori om normer och regler*. Opublicerat manuskript.
- Hydén Håkan, (1997), Vad är rättssociologi? Om rättssociologins forskningsuppgifter nu och i framtiden. I: *Rättssociologi då och nu*. Red., Håkan Hydén. Lund Studies in Sociology of Law, 1. Lunds universitet. Sociologiska institutionen. Lund, ss. 105-135.
- Hydén Håkan, (1998), *Hållbar utveckling*. Artikel under publicering.
- Israel Joachim, (1990), Har vi behov? I: *Handling och handlingsutrymme*. Red., Gunnar Aronsson & Hans Berglind. Lund, ss. 51-68.
- Merriam Sharan B., (1994), *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund.
- Rigné Eva M., (1988), Kunskaps- och vetenskapssociologi. I: *Moderna samhällsteorier. Traditioner, riktningar, teoretiker*. Red., Per Månsson. Stockholm, ss.185-217.
- Rorty Richard, (1989), *Contingency, irony and solidarity*. New York.
- Schutz Alfred, (1970), Selective Attention: Relevance and Typification. In: *On Phenomenology and Social Relations*. Ed., Helmut R. Wagner. Chicago and London, pp. 111-122.